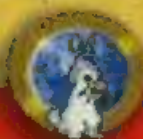

/68

2002

Rs. 10/-

चांदोबा

पिचावरम

पुढच्या वेळेला तुम्ही जेव्हा तमिळनाडूला जावचे ठरवाल, त्यावेळी तुमच्या लोंब्यांत पिचावरमचा समावेश वरकरा. हे एक वेदछणे व स्थानीय स्थळ आहे.

पिचावरमच्या जंगलातल्या वनराजीत कचितच आढळणारा एक खास विशेष आहे - इथली वलदवीतली झाडी. या झाडांची मुळे कापमच पाण्यात असतात. पिचावरमची वलदल-झाडी ही जगात सर्वोत्तम मानली जाते. २,८०० एकठांची ही लांबी घनदाट आहे व नवीच्या प्रमाणावरूनच सांठवेने पाणी संग्रह असल्यामुळे इथे अनेक चिमुकती बेटे तयार झाली आहेत. नदीच्या मुखाशी वाड्या बांध आहे त्यामुळे हे अरण्या समुद्रापासून वेगळे झाले. असले तरी अतिशय सुंदर आहे. बेतार आणि कौलेरुनच्या प्रवाहांमुळे हे पाणी अनेक प्रकारच्या सांघिक जलजीवांसाठी उपयुक्त ठरते.

या प्रवाहांच्या काठावर असलेली गर्द झाडी हे तर निसर्ग प्रेमींसाठी वरदान आहे. काही दुर्मिळ झाडांच्या जाती इथे सांपडल्या आहेत. पिचावरमला जाताना तुमचा कॅमेरा व दुर्बीण न्यायला विसरू नका. पक्षीनिरीक्षण करण्यासाठी ही फारच छान जागा आहे. अनेक प्रकारचे कस्कोचे, बगळे, कडोळ, मोडचा चोचीचे पाणकोळी, वगैरे निरनिराळे पक्षी इथे दिसतात.

तमिळनाडू पर्यटन खात्यातर्फे प्रवाशांसाठी इथे लहान होटेला वरहविण्यासाठी देतात.

पिचावरमला जावचा मार्ग

नटरावाचे मंदिर असलेल्या चिदंबरम गावापासून पिचावरम हे खोला किमी अंतरावर आहे. चेन्नई, मद्राई व त्रिचीलून इथे रेल्वेने जाता येते. राज्यातल्या सर्व प्रमुख गावांना जोडणारे मार्ग इथून आहेत. त्रिचीच्या विमानतळ इथे सर्वात जवळचा आहे. तमिळनाडू पर्यटन विकास खात्यातर्फे इथे राहण्यासाठी लहान वगळ्या व उपाहारगृहे मांची सोय आहे. बस, रॅक्सी व ऑटोरिक्षा या सुविधाही इथे आहेत.

माया सरोवर

9

[जयशीलने फेंकलेला बाण जेव्हा नखानगला लागला, तेव्हा कृपाणजितने डोंगरावरून खाली पाहिले त्याने आपला शत्रू जयशील पाला अंदाजवले. तो पुन्हा खोच गडेकोंडाच्या अनुचरांवर त्या पत्नीच्या दिशेने पळायला लागला. गडेकोंडाने त्याची थंडा केळी म्हणून कृपाणजित नाराज झाला. आणि नखानगला त्याच्यावर हल्ला करण्यासाठी त्याने त्याला टोंकले. - त्यानंतर]

गडेकोंडाच्या अनुचरांनी जेव्हा पाहिले की कृपाणजित त्याच्या सरदारावर तुरून पडण्यासाठी नखानगला लागला आहे, तेव्हा तेही चिड्डून उठले. हातांत हत्यारे घेऊन ते कृपाणजितवर हल्ला करण्यासाठी पुढे सरसावले. त्यांना पाहून कृपाणजित घाबरून गेला. तो एकदाच होता, आणि जरी रेंवणे लोक असले तरी त्यांची संख्या जास्त होती.

कृपाणजितने एक मुक्ती तडवली. त्याच्या दिशेने पुढे येत असलेल्या गडेकोंडाच्या

अनुचरांकडे पाहून हंस्तहंसन तो म्हणाला, "घाई करू नका. मी तर तुमचा जवळचा मित्र आहे. मी फक्त तुम्हाला दाखवत हो तो की नखानगल हा मी पाळलेला आहे." असं म्हणून त्याने नखानगलाच्या हातांत पकडलेल्या गडेकोंडाला सोडवले.

गडेकोंडा तर भीतीने थरथर कापत होता. त्या वस्तीतल्या एका झोंपडीसमोर तो पडकून खाली बसला. त्याचे अनुचर त्याच्याभोवती उभे राहिले आणि आता पुढे काय करायला हवे ते त्याला विचारू लागले. गडेकोंडाच्या पळाना ब्रह्मांत आले

होतं की त्या राशरु मानवाची मदत घेण्यात गडेकौंडाची फार मोठी चूक झाली होती.

आपल्या अनुचराला गंभीर स्वरात तो म्हणाला, "मी सांगतो आहे ते नीट लक्ष वेऊन देवा. आपल्या नखानराच्या शेजारी उभा राहून तो आपल्याकडे रोखून बघतोय. आणण सरळपणे त्याला पराभूत करू शकणार नाही, तो वानर आणि ती संवतलव! आपल्या ताब्यात आली पाहिजे. तेन्नाच त्याच्या ताबडीतून आपली सुटका होईल. मग त्यापायी आपले काहीजण मरण पावले तरी चालेल."

"आपण म्हणतसय ते ठीक आहे, पण त्यासाठी काय आणि कसं करायला हवं?" एका टोण्याने विचारलं. "हा बलवंत मानव जेव्हा मरेल, तेव्हा गडाची राणी आपल्याला सहजगत्या नष्ट करू शकेल. आता त्या दुष्ट राणीच्याबरोबर राक्षसासारखे

नव्हेंबर २००३

हे दोषेक्षण आहेत. ते निश्चितच तिला भयंकर करतील." आणखी एका टोणेने आपली भीती व्यक्त केली.

गडेकौंड नाराज होऊन त्या दोघांना म्हणाला, "जर आपण मरणासन्न असलो तर आपल्या जातीच्या बांधवांच्या हातून तरी मरू! त्यासाठी आणखी एक उपाय आहे. आपण राणीशी तह करू या. तिला आपण सांगू की आम्ही तुझे सेवक बनण्यास तयार आहोत, आपण तिची क्षमा मागू पाही एकी खात्री आहे की ती आपल्याला माफ करील."

दूर उभा असलेला कृपाणजित हे सारं काही बघत होता. आपल्या वानरांना घेऊन तो त्यांच्याजवळ आला. तो गडेकौंडाला म्हणाला, "खरं काय ते सांगा, माझ्याकिड कसला कट तुम्ही रचना आणत? तुम्ही मला मारणार आहात का? खरं काय आहे ते सांगा!" त्याने जरा जोततच सांगितलं.

गडेकौंडा जडून उभा राहिला आणि बोलला, "बलवानजी, आम्ही कसलाही कट करत नाही आहोत, आम्ही फार काळजीत आहोत, आम्ही संकटात सापडलो आहोत. स्थिति होण्यापूर्वीच आम्हाला अरण्यात दुरूवा जाण्याची इच्छा आहे."

गडेकौंडाचे बोलणे ऐकून कृपाणजित एकदम धावून गेला, जंगलात राहताना ज्या अनेक अडचणी त्याने सोसल्या होत्या, त्या सत्या त्याला अजून लागल्या. त्याने लागलीच मोठ्ठा तड्डा स्वरात गळेकौंडाला म्हटलं, "गडेकौंडा, तू धावून नफोस. तुम्ही लोकांनी जर मला मदत केलीत तर आज मध्यरात्रीच मी त्यांचा नाचनाट करीन, ती आणि

12

चांदोबा

माझा नखानर मिळून त्यांना कायमचीच काळशीप देऊन ठेवू. त्यानंतर तर या पर्वतराजीचे, या अरण्याचे तुम्ही एकमेव राजे बसाल. गडेकौंडा महाराजांचा विजय असेल." असं म्हणून त्याने जयघोष केला.

यावर गडेकौंड खूप झाला आणि त्याने मान डोलायली. कृपाणजिताने नखानराची सांखळी पकडली आणि त्याला पुढे ओढत तो म्हणाला, "आम्ही दोघे खपाशी आहोत. आमच्या जेवणाची काहीतरी व्यवस्था करा." हे बोलतबोलत तो आपल्या झोपडीच्या दिशेने जाऊ लागला.

"तुमचं दोघांचही जेवण तिथे तय्यार आहे," गडेकौंडाने स्वतःशी हंमतच म्हटलं. कृपाणजितची झोपडी इतर झोपड्यांपेक्षा जरा दूर अंतरावर होती. तिथे पौर्नत्यनंतर त्याचे ओरडून सांगितपं, "मी आता मध्यरात्रीपर्यंत भरपूर झोंप घेणार आहे. तोपर्यंत तुम्ही कुणी फळा उठवू नका. त्यानंतर शत्रूचा मंहार होईल."

गडेकौंडा जास्तच खूप झाला आणि त्याने आनंदाने मान डोलायली. चार दिवसास आणि साहसी अनुयायांना बरोबर घेऊन तो आपल्या झोपडीत गेला. त्यानंतर काही घटकानंतर ही घटना घडली. इतपतेला कृपाणजितला अचानक जाग आली आणि तो म्हणू लागला, "हा नेताचा बास कुठून येतोय?" इकडे-तिकडे बघत तो ओरडू लागला, "बाहेर कोण आहे? हा परेडल तेलाचा बास येतोय तरी कुठून?"

बाहेरच्या बाजूने लगेच उत्तर आलं, "महाराज, हा काही एरंडीच्या तेलाचा बास नाही, हे तर तिळाचे तेल आहे. डांसमुळे आणि इतर किडे-चाबोबा

कीटकांमुळे तुमची झोपभोड होऊं नये अशीच आमची इच्छा आहे. तुम्ही निधस्तिपणें झोंप घ्यावी असं आम्हाला वाटतं. मध्याची शत्रूचा संहार करायला जायचं आहे ना तुम्हाला?" गडेकौंडाच्या एका माणसाने बाहेरून ओरडून सांगितलं.

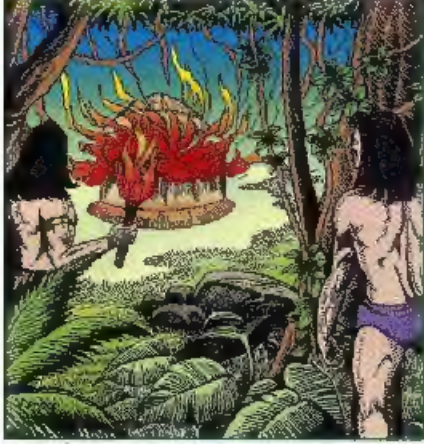
"वा, वा, छान, छान!" असं म्हणून कृपाणजिताने मोठी जामई दिली आणि आपले डोळे फुट्यां मिटले.

त्यानेही गडेकौंडा आपल्या कांही अनुयायांबरोबर तिथे आला. त्याने खूप करताच एक ठेंगू हराम मुकाट्याने झोपडीच्या आत गेला आणि भिंतीवर तटकबलेली तलवार त्याने हलकेच उचलली. ती तलवार घेऊन बाहेर आला आणि त्याने झोपडीला चारी बाजूंनी आग लावली.

काही क्षणांतच आत झोंपलेल्या कृपाणजितला

13

नव्हेंबर २००२

त्या आगीची धग जाणवली. तो जोरात ओछायला लागला, "अरे ठेंगण्यांनो, मी याचा खूड जरूर घेईन." त्याने दलवारीसाठी धितीकडे पाहिले. तिथे तर तलवार नव्हती.

तितक्यांत नरवानरही जोराने ओरडायला लागला. सांखळी ओढण्यासाठी त्याने आपली पूर्ण शक्ति एकवटली, आणि त्याच्या कमरेला बांधलेली ती सांखळी तुटली. चारी नाजूती झोपडी पेटलेली पाहून तो झोपडीच्या दाणाकडे जाऊ लागला. दुसरा कांही मार्ग दिसेना म्हणून कृपाणजितने स्वतःला बांचवण्यासाठी नावानराच्या कमरेला असलेली सांखळी पकडली. वानरास जोर लावून शर तोडले आणि तो बाहेर आला. त्याच्याबरोबर कृपाणजितही बाहेर आला पण तो खाली गडबो, आणि त्याच्या हातांतून सांखळी सुटली.

हे दृश्य जेव्हा गळेकौडाने पाहिले तेव्हा त्याने

ओरडून आपल्या अनुयायांना सांगितलं, "नवानराला जाऊं घा, पण या कृपाणजितला भात्याने भोरवून काढा."

"आता कृपाणजित तटवट कांपायला लागला. गवळचे पडलेले एक सुके लाकूड त्याने हातांत घेतलं आणि त्याने तो गळेकौडाच्या अनुयायांना मारायला लागला.

वस्तीतल्या इतर ठेंगण्या लोकांनी पाहिलं की आगीच्या ज्वाळा आजूबाजूला पसरत आहेत. जोरजोराने होणारा आरडाओरडा ऐकायला येत होता. त्यावेळीं अरण्यांतल्या घुशांच्या बुंध्या-जवळ बोन बिचिज घ्राणी दिसत होते. घोड्यां-सायड्या दिसणाऱ्यां दोन अद्भुत प्राण्यांवर ते बसलेले होते. त्या प्राण्यांच्या शरीरावर माशांच्या कातडीवर असतात तसे खडले होते. मीट लक्षपूर्वक नक्षितलं तर ते मकरपेत्त्या वाहना-सारखे, जलग्रहसारखे दिसत होते. दोन्ही रयागंच्या अंगावर खळ्यांसारखे कातड्याचे थपडे होते. त्यांच्या कमरेला लांबलांब तलवारी लटकत होत्या.

त्यांच्यापैकीं एकाने चटकन आपली तलवार म्यानंतून काढली आणि म्हटले, "असज सर्पनख, त्या बस्तीला कुणीतरी आग लावलेली दिसते आहे. हे त्यांच्या शत्रूंचेच काम असेल बहुतेक. ते यांचा सर्वनाश करण्यासाठी टपलेलेच आहेत."

दुसऱ्याचे नांव होते सर्पसख. त्याने चिडून म्हटलं, "होऊं दे त्यांचा सर्वनाश! आपण आहोत नि ते लोक आहेत. आपल्याला त्यांच्याशी कांहीही देणघेण नाही. जे न्हायचं असेल ते होऊन

जाऊं दे. आपण इथे कशासाठी आलो आहोत ते लक्षांत आहे ना? या अरण्यांत आपण कां भटकतेस ते विचरलास कीं काय?"

"हो, हो, लक्षांत आहे कीं, सारं कांही लक्षांत आहे." असं म्हणून सर्पनख घोड्यावर उभारहिला आणि त्या बस्तीकडे पहात आश्चर्यावकिंत स्वरांत म्हणाला, "फारच विचित्र वाटतंय रे! एक भयंकर नवानर टेकळाळत त्यांमून पकटून जायचा प्रयत्न करतोय. ते ठेंगणे लोक त्याला छत्तंछेने त्रास देत आहेत. त्याच्याबरोबर एक सामान्य माणूस आहे. ते ठेंगणे लोक त्यालाही खूप सतायताहेत, हेसमळं पाहिल्यान्तर गप्प कसं बसता येईल?"

"मला तरी हे समळं थोडंच माहीत होतं? त्या नवानराला आणि त्या मानवाला आपण निर्मल पकडलं पाहिजे. त्या मानवाच्याकडून आपल्याला आपल्या हटवलेल्या भावाचा पत्ता सांपडेल कदाचित!" असं म्हणून सर्पसखने आपल्या दोड्याला प्रेमाने गोंजारले, आणि खोगीरच्या चारी बाजूंनी कमळाच्या देठापासून

तयार केलेली जी दोरी लटकत होती ती हातांत घेतली.

दोघेही त्वरेने गळेकौडाच्या बस्तीकडे निघाले. नवानर आपल्या भजवत हातांनी झोपड्या तोडत होता. असे वाटत होतं की कृपाणजितला वेड लागलंय. तो जोरजोराने ओरडत होता आणि हांकडाच्या फांट्यांनी ठेंगण्या मंडळींना मारत होता.

"दादा, मी त्या नवानराचा समन्वार घेतो. तू त्या धष्टपुष्ट माणसाला पकड." असं म्हणून सर्पसखने आपला घोडा नवानराच्या दिशेने वळवला.

सर्पनखने कमळदेठाची दोरी वर उचलली आणि त्याचा फांस कृपाणजितच्या गळ्यांत पडेल अशा पेंक्त तो ओढला, "पायाराचेनस्की जय!" सर्पनखने फैकलेली दोरी कृपाणजितच्या गळ्याभोवती बरोबर पडली. त्याचा फांस प्रह ओढण्यापूर्वीच कृपाणजित जोराने आक्रोश करू लागला, "महोदय, मला मारूं नका हो! तोही

चांदोबा

तुमच्यासारखाच एक मनुष्य होता, आणि मी पूर्वी त्याला मदत केली होती. तो एका विचित्र विसणाऱ्या हत्तीवर बसून असे."

त्याचे बोलणे ऐकून सर्पनख आश्चर्यचकित झाला व म्हणाला, "याचा अर्थ असा होतो की तू मकरकेतुला ओळखतोस. तो मोठा प्राक्रमी व शूर योद्धा असूनसुद्धा त्याने तुमची मदत मागितली, त्याच्यावरून असं वादतंय की तो संकटात सांपडलेला आहे, तर मग शांता, तो मकरकेतु आता कुठे आहे?"

कृपाणजितने आपले दोन्ही हात पसरून म्हटले, "आपली कमळाच्या देठाची दोरी माझ्या गळ्याला टांचतेय हे! मला नीट बोलतादेखील येत नाही. ही दोरी जरा सैल करता का?"

"हो, हो, सैल करतो मा! पण जर कांयळून जायचा प्रयत्न केलास तर हीच दोरी तुझ्या

गळ्यांत यमपाशा बनेल हे मात्र लक्षात ठेव." गंभीर आवाजात सर्पनखने सांगितलं.

जेव्हा दोरी जराशी सैल करण्यांत आली तेव्हा कृपाणजित म्हणाला, "मझेदय, मकरकेतु आता कुठे आहे ते काही मला माहीत नाही. काही दिवसांपूर्वी अमरावती नगराच्या जयशील नांवाच्या एका माणसाने आणि त्याच्या एका मित्राने मकरकेतुला फार छळले होते. ही खरी गोष्ट मला अरण्यांत राहणाऱ्यांच्याकडून समजली."

तितक्यांत गळेकौंडा सर्पनखच्या समोर आला आणि बांकून नमस्कार करीत म्हणाला, "अहो जल अश्व शस्त्री, या दुष्टाशी बोलताना तुमच्या सहकाऱ्यांचा काय संकट कोसळलं आहे, त्याच्याकडे तुमचं लक्ष गेलेवं नाही!"

सर्पनखने तगेच चारी बाजूंना नजर फिरवली, आणि गळेकौंडाला विचारलं, "माझ्या भावावर कसलं संकट आलंय?"

गळेकौंडाने उत्तर दिलं, "तुमचा भाऊ आणि नरवानर यांच्यात मारामारी झाली. दोघेही तबतालढता त्या झाडीत शिरले आहेत. जलअश्व दुसऱ्या दिशेने पळून गेला. त्या नरवानराने तुमच्या भावाची मानगूट पकडून त्याला उचललं आणि आपल्या खांद्यावर टाकून तो विसरीकडे पळायला, तो मानर य कृपाणजितने पाळलेला आहे. त्यानेच त्या वानराला असं करण्याचा इशारा केला असावा."

"अरे बुटप्या, ही गोष्ट सांगायला इतका वेळ कां ताचलास? घे ही दोरी, पकड नीट!" असं म्हणून त्याने ती दोरी गळेकौंडाच्या हातात दिली व पुढे तो म्हणाला, "तो दुष्ट कुठे पळून तर

जाणार नाही ना, याची जबाबदारी तुझ्यावर आहे." पणदं बोलून त्याने थोडा पिटाळला व तो तपरेते त्या वृक्षराजीत नाहीसा झाला.

ठेगू लोकांच्या वस्तीत जी आम लागली छेती, कृपाणजित व नरवानराशी गळेकौंडाचे अनुयायी यांची बी तळाई चालली होती, त्यांचा आरडा-ओरडा व जोरदार आवाज डोंगराच्या पलीकडच्या बाजूला असलेल्या जयशील व सिद्धसाधकांला ऐकू जात होता. त्यांनी तिकडे काय होते आहे व काय चाललं आहे, ते पाहायला ठेगण्या लोकांच्या सेनापतीला पाठवले.

दोघांना घेऊन सेनापती त्या डोंगरावर चढला. तिथून त्याने दख्खीच्या बाजूला एक नगर टाकली. तिथे जे काही चाललेलं होतं ते पाहून तो फारच खूप झाला. ही आनंदाची बातमी जयशीलला सांगण्यासाठी तो परत मगरे वळणार, तेवढ्यांत तिथे आलेल्या सर्पनख व सर्पसख यांना त्याने पाहिले.

ठेगण्याचा सेनापती धांवतच आला आणि त्याने जयशील व सिद्धसाधकांस सविस्तर माहिती दिली.

ती ऐकून सिद्धसाधकाने आपला शूल उचलला आणि तो ओरडत उठला, "जय महाकाली!" आणि त्याने जयशीलला म्हटलं, "जयशील, आपण ज्या कामासाठी आलो आहोत, ते काम निश्चितच यशस्वी होईल. ही माणसं जलाशयांच्यावर स्वार होऊन आली आहेत, ती मकरकेतूचीच माणसं आहेत यांत संशयच नाही. त्या दोघांना आपण पकडू या आणि त्यांना नीट खमजावून सांगून किंवा जरा धाक दाखवून यांदोवा

त्या मायासरोवराची जागा कुठे आहे त्याचा तपास करू या. त्यानंतरच कनकाक्ष महाराजांची मुलं - कांचननर्मा व कांचनमाला यांना सोडवून बरोबर घेऊन जाणं असल्याला शक्य होईल."

त्यावर जयशीलने हंसतच उत्तर दिलं, "साधक, विचित्र बोडद्यांवर स्वार होऊन आलेल्या दोन माणसांकडून आपली समस्या थोडीच पुटणार आहे? त्यामुळे आगल्याला कनकाक्ष राजाची मुलं काय सहजासहजी मिळणार आहेत? तुझा उत्साह कौतुकास्पद आहे, पण आपण काहीही करण्याच्या अंगोदर जलअशवावर स्वार होऊन ते या भूभागात कां आले आहेत आणि त्यांना जिवंत करे पकडता येईल याचा आपण आधी विचार करायला हवा!"

जयशीलचे हे उत्तर ऐकून सिद्धसाधकाचा उत्साह प्रावळला, आणि आपला शूल खाली

टाकत त्याने म्हटलं, "तूच विचार वस नि रांग कीं त्यांना जिवंत करं एकदायचं ते!" जयशीलने होकारार्थी मान डोळावत म्हटलं, "तू आपला शूळ खाली कशासाठी टाकलास? कीं आपापसून आपल्या पंक्तासाठी वरचं तू अवलंबून राहाणार आहेस?"

"जय महाकाली" असा घोष करीत सिद्ध-साधकाने हातहत शूळ घेतला आणि तो म्हणाला, "जयशील, अजून माझी पंक्तासाठी सिद्धकी जागृत झालेली नाही. त्या दिवशी स्वप्नानंत महाकालीचा रोबक फालाफाल याने जलजलमळ मत्स्यी बीचच घेतला होता, हे तुला माहित आहेच की."

"हो हो" म्हणत जयशीलने उगण्या लोकांच्या सैन्यापतीच्या दिशेने वळून पाहिले व पुढे म्हटले, "तुम्ही आपले काही सैनिक बरोबर घेऊन आमच्या पाठीमागून आलं पाहिजे."

"म्होदय, मी असाच आलेपी घाट पाहारा होतो" सैन्यापती म्हणाला.

त्याला धेऊन जयशील व सिद्धसाधक जरा दूर गेले. डाव्या बाजूच्या मोठमोठ्या वृक्षांच्या झाडीतून त्यांना नरवानराचा भयंकर चीत्कार ऐकू आला.

रक्तजण आश्चर्याचाकत हाडला तक्रार वधू तमाल.

नरवानर झाडांच्या दुर्ध्यावर उड्या मारत जात होता, त्याच्या खांद्यावर अजीब पोशाखांतला एक माणूस पडला होता, आणि तो तिथून हलण्याचं चिन्ह दिसत नव्हतं.

"जयशील, ज्या मण्डपाना जिवंत एकटून आपण मायासरोवराचे रहस्य जाणून घेण्यास उत्सुक आहोत, हा माणूस त्यांच्यापैकीच एक असावा. बहुतेक तो नरवानराच्या हातून मेलला असावा. पण तो दुसरा माणूस आता कुठे असेल?" सिद्धसाधकाने उत्सुक स्वरानेच विचारलं.

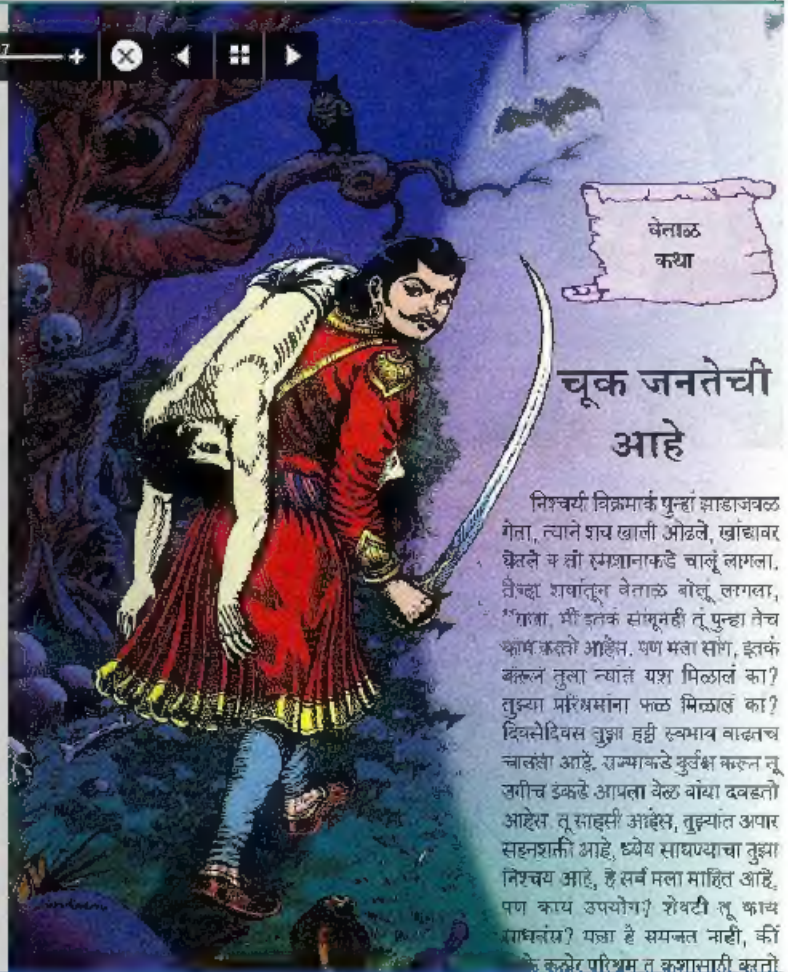
सिद्धसाधक आपले दोतगे पूर्ण क्षणायपूर्वीच जलाशयवर स्थिर झालेला सर्पसख त्वरेने झाडा खाली आला व जोराने ओरडू लागला, "सर्पसख, तू कुठे आहेस रे सर्पसख, अरे सर्पसख?"

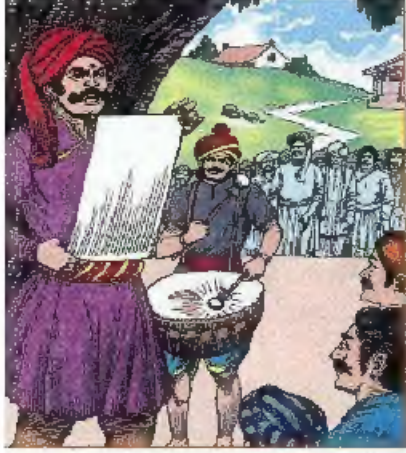
जयशीलने चढवत हात कर करून सर्वांना सांगितले, "सगळ्यांनी झाडांच्या मागे लपून बसा. हा जलाशयावरचा स्वार जो आहे, त्याला आपण दिसता कामा नये. कोणत्याही परिस्थितीत, आपण त्याला जिवंतपणी पकडलंच पाहिजे." असं म्हणून त्याने सर्वांना धोक्याची सूचना दिली. (क्रमशः)

वेताळ
कथा

चूक जनतेची आहे

निश्चयी विक्रमाकं पुन्हा झाडाजवळ गेला, त्याने शय खाली ओढले, खांद्यावर घेतले व तीं स्मशानाकडे चालू लागला. तेव्हा शयातून वेताळ बोवू लागला, "वावा, मी इतकं संयमूनही तू पुन्हा तेच काय करतो आहेस. पण मला सांग, इतकं बळून तुला न्यातं यश मिळालं का? तुझ्या परिश्रमांना फल मिळालं का? दिवसेंदिवस तुझा हट्टी स्वभाव वाढतच चालला आहे. सगळ्याकडे कुर्वश करून तू उगीच इकडे आपला वेळ वाया दवडतो आहेस तू साहसी आहेस, तुझ्यांत अपार सहनशक्ती आहे, ध्येय साधण्याचा तुझा निश्चय आहे, हे सर्व मला माहित आहे, पण काय उपयोग? शेवटी तू काय साधलंस? यत्ना हे समजत नाही, कीं के कसेर परिश्रम त कशासाठी करतो

आहेस? खूप पूर्वी विक्रमसिंह नांवाचा एक राजा होता. त्याने आपल्या राज्याची जबाबदारी कर्तव्यदर्श भेड्यावर लादामला पाहिबी, पण तो त्यात यशस्वी झाला नाही, मला वाटते, तू पण तसाच पराभूत होशील, मी तुला त्याची गोष्ट सांगितो, ती बक्ष देऊन ऐक. तुझा यकयाही दू होईल." असे म्हणून बेताळाने कथा सांगायला सुरुवात केली.

विक्रमसिंह विशालदेशाचा राजा होता. त्याला मूलवाळ नव्हते. पण तरीही प्रजेलाच तो आपली संतान समजायचा. आणि आपल्याला संतान नाही म्हणून त्याला त्याची कधी चिंताही वाटत नसे. परंतु गांवाच्या नागरिकांना नेहमी बारापयची की विक्रमसिंहाच्या मृत्यूनंतर कोण राजा होईल? तो कसा असेल? कांही मुख्य नागरिकांनी राजाची भेट घेतली आणि त्याला सांगितले, "महाराज, आपण योग्य अशा एका मुलाला दत्तक घ्या.

त्याला लहानपणापासून सर्व शिक्षण द्याव व इतर सर्व विद्येत पारंगत करावे, तरच हो आपल्यासारखा एक आदर्श व उत्तम राजा होईल."

जेव्हा विक्रमसिंहाने लोकांच्या या गोष्टी ऐकल्या, तेव्हा त्याला वाटले की राजा होऊन कर्तव्य पार पाडण्यासाठी माझेच संतान असायला हवे असे कांही नाही. पण राजा होण्यासाठी त्या व्यक्तीला चांगले शिक्षण देऊन त्याची योग्यता वाढवली पाहिजे, हे राणीला सांगितल्यावर तिलाही ते पटले. दोघांनी मिळून का विव्यावर असा निर्णय घेतला की गांवातल्या योग्य तरुणांची नियत करायची. मगगायत दबडी पेटवतो की शू, वीर, हुशार, समर्थ तरुणांनी निमडीसाठी पुढे यावे. पाहता पाहता राजधानीत हजारो तरुण राजाच्या निमडीसाठी आले. राजाने स्वतः लढा देऊन अनेक तरुणांच्या परीक्षा घेऊन त्यांतले दोन तरुण निवडले. त्यांचे नाव होते सुराज आणि कुशाल. हे दोघेही इतरापेक्षा सर्व बाबतीत समर्थ व योग्य होते.

या दोघापैकी एकालाच राजा म्हणून निवडायचे होते. पण ते दोघेही सर्व विद्येत सारखेच तरेचे होते. त्यामुळे राजाला एकानाच निवडणे कठीण गेले. राजाने त्या दोघांना सांगितले, "तुम्ही दोघेही सर्व कलांत सारखेच निपुण आहात, पण कोणी एकच विशाल देशाचा राजा बनू शकतो. राजा होणे म्हणजे कांही साधी, सोपी गोष्ट नाही. राजाला लोक देवांसमान मानतात. मानवाने प्राप्त करून घेण्यासारख्या सर्व कलागुणांत तुम्ही पारंगत आहात, आता देवाची तपश्चर्या करून देवीशक्ती प्राप्त करून घेऊन एका वर्षांनी या. तुम्हा दोघापैकी जो कोणी देवाची जास्त कृपा प्राप्त करून घेईल, त्याला मी या

राज्याचा राजा करेन. आता तुम्ही जाऊ शकता." सुराज आणि कुशाल जवळच्या जंगलात गेले व त्यांनी पोर तपश्चर्या सुरू केली. एक वर्ष पूर्ण होण्याआधीच देव त्यांच्यावर प्रसन्न झाले. व खुष होऊन त्यांना वर मागायला सांगितले. सुराज म्हणाला, "माझी प्रजा सदैव सुखी असू दे." देव प्रसन्न होऊन म्हणाले, "वाळ, तुम्ही मेधाशक्ती अप्रमत्त असेल. तिच्या वळावर तू कुठल्याही अवघड समस्यांना तोंड देऊ शकशील. तुझ्या राज्यांत कोणत्याही रोगांवा मात कत्तारी शक्ती असलेने वैद्य असतील, तू राजा झाल्यावरच या वरांचे फळ तुला मिळेल" असे म्हणून देव अदृश्य झाले.

नंतर देव कुशास लमोरे प्रगट झाले, तेव्हा कुशाल म्हणाला, "मला पाझे सांगणे म्हणजे बरादावरची तेथ समजतील. जे कोणी मला विरोध

करतील, त्यांचा सर्वनाश करण्याची शक्ती मला बा. भाड्यावर विश्वास ठेवतील ते रस्दिव आनंदात व सुखांत असतील."

"तथास्तु" जेव्हा तू राजा होशील तेव्हांच या वरांचा तुला उपयोग होईल. आणि या वरांची सीमा तुझ्या राज्यापर्यंतच असेल." असे म्हणून देव अदृश्य झाले.

कुशाल व सुराज दोघेही राजधानीत परतले. ते राजा विक्रमसिंहाला भेटले. त्या दोघांनी प्राप्त करून घेतलेल्या देवी शक्तीविषयी राजाला सांगितले. सर्व ऐकून घेतल्यानंतर राजा म्हणाला, "कुठल्याही राजाचे हे पहिले कर्तव्य आहे की त्याने आपली प्रजा म्हणजे संतान आहे असे मानले, पाहिजे. त्यानंतर शास्त्राचा नाश करण्याचं वळ त्याच्यांत असलं पाहिजे, पण तुम्हां दोघांमध्येही अर्थ अर्थच तक्षण आहे. त्यामुळे

चांदोबा

तुमच्यापैकी एकाला मी राजा व एकाला सेनाधिपती करू शकेन. पण तुमच्या परंपरांप्रमाणे या शक्तींचा उपयोग तुम्ही वधा झाला तरच करू शकता. दोघांच्याही शक्तींचा उपयोग एकाच वेळी करणे शक्यच नाही. तुम्ही एक काम करा. तुम्ही लोकांमध्ये मिसळून राहा, त्यांची सेवा करा, त्यांचा आदर करा, नि त्यांचे प्रेम मिळवा."

राजाने सांगितल्याप्रमाणे सुशाल व कुशाल जनतेची सेवा करू लागले. लोकांच्या सुखदुःखांत सहभागी होऊ लागले. विक्रमसिंहाने राज्य-कारभाराची जबाबदारी मंत्र्यावर टाकली व तो जवळच्या जंगलात निवून गेला. तीन महिने त्याने कठोर तपश्चर्या केली आणि देव त्याच्यावर प्रसन्न झाले. राजाचे दुःख त्यांना माहित होते. ते म्हणाले, "राजा, सुशाल चांगला माणूस पण कुशाल वाईट आहे. आपल्या मुद्दीप्रमाणेच त्यांनी

वर मागितले. त्यांच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊनच मी त्यांना वर दिले."

विक्रमसिंह त्यावर म्हणाला, "देवापिदेवा, चांगल्या माणसाची इच्छा पूर्ण करत्यासाठी तू त्याला वर दिलास हे ठीक आहे, पण वाईट कुशालाही वरदान का दिलंस?"

"माझ्यावर त्यांनी केलेली श्रद्धा, निष्ठा ही मला मुख्य आहे. त्यांच्या चांगुलपणा वाईट-पणाशी माझा संबंध नाही. त्या दोघांतल्या कोणाला राजा करायचे ते प्रजेवर सोडून दे. याचा निर्णय प्रजाच घेऊ दे. प्रजेतसुद्धा चांगली व वाईट अशी दोन्ही प्रकारची माणसे असतात. तुझ्या विहाय राज्याचे योन विभाग कर. सुशालला निवडणारी प्रजा सुशालच्या राज्यात राहीत व कुशालला राजा करणारे लोक कुशालच्या राज्यात राहतील. आता तुझा प्रश्न मिटला ना? आता प्रश्न आहे जनतेचा! तेच आपला राजा निवडणार आहेत. त्यांच्या निर्णयाचे फळ त्यांना मिळेल, तू काळजी करू नकोस."

विक्रमसिंह आपल्या राजधानीत परत आला. त्याला वाटले, वाईट माणसाला कोण आपला राजा करेल? पण देवाने सांगितल्याप्रमाणे त्याने सुशाल व कुशाल दोघांनाही राजा म्हणून घोषित केले. अधिक लोकांनी सुशालला अमरला राजा मानण्याचा निर्णय घेतला तर काही लोकांनी कुशालला आपला राजा मानले. जनसंख्येनुसार राज्याचा मोठा हिस्सा सुशालला व लहान हिस्सा कुशालला मिळाला.

वेताळाने आपली कथा ऐकून राजास विचारले, "राजा, विक्रमसिंहाने जो निर्णय घेतला, त्याविषयी माझ्या मनात दोन शंका आहेत. विक्रमसिंह जनतेला आपली संतान मानत होता.

प्रजा-सुख हेच मुख्य समजून तपश्चर्या करून ज्या सुशालने वरदान मिळवले, त्यालाच खरे तर राज्य करायला द्यायला हवे होते. पण राजाने तसे केले नाही. हे वागणू जरा विचित्र वाटत नाही? आता दुसरे म्हणजे देवाने दिलेले वरदान, वरदान मिळवण्यासाठी निष्ठापूर्ण, श्रद्धापूर्ण तपश्चर्या केली, मानकी गुण्याचा त्याच्याशी संबंध नाही जसे वेन मानतात. हे असे मानणे योग्य आहे का? माझ्या शंकांचे उत्तर माहित असूनही जर तू गाण घमलास तर तुझ्या डोक्याची शकले शकले होतील."

राजा विक्रमार्क म्हणाला, "कुठल्याही देशात सुख-शांती हवी असल्यास तिथे एक असरा राजा हवा की जो आपल्या प्रजेची काळजी घेईल, प्रजेची सेवा करेल आणि त्याचबरोबर शत्रूंवर ताबा ठेवेल, वेळ पडल्यास शत्रूंचा नाश करेल, हे दोन्ही गुण राज्यामध्ये असले पाहिजेत. सुशाल आणि कुशाल या दोघांतही ते अर्धे अर्धेच होते. सुशालला राजा म्हणून घोषित केले तर कुशाल रागाने उग्र रूप धारण करेल, रागाच्या भरात सुशालवर आघात करेल. म्हणूनच राजाने देवाच्या सल्ल्या-प्रमाणे वागायचे ठरवले. वरदानाविषयी संशयाचे तर देवाने जे म्हणले ते

अगदी बरोबर आहे. निष्ठा व श्रद्धा ठेवून दुष्ट तपस्या करतात खरे, पण त्याचे फळ त्यांचा नाश करते. कुठल्याही परिस्थितीत त्यांचे धले होत नाही. स्वभावाने दुष्ट असलेले दुष्ट वरदानच मागतात व ते वरदानच त्यांचा सर्वनाश करते. पुराणांत मुद्रां अशा किती तरी कथा आहेत. परंतु दुष्ट लोकांपासून जगतेचे रक्षण करणे, त्यांच्यापासून जनतेला दूर ठेवण्याची जबाबदारी शासकांची आहे. म्हणून विक्रम-सिंहाला देवाने सल्ला दिता की शासकांची निवड करण्याचा निर्णय जनतेवरच सोडून दे. अधिक संख्येने चांगले असलेल्या लोकांनी सुशालला राजा म्हणून निवडले, तर जल्प संख्येने जे वाईट होते त्यांनी कुशालला निवडले. मनुष्य आपल्या स्वभावा-प्रमाणेच चांगल्यावाईटाची निवड करतो. त्याच्या निर्णयानुसारच त्याला सुख-दुःख, शांती-अशांती, समाधान असमाधान, आनंद इ. प्राप्त होते. देवाचे वरदान चुकीचे नाही. ते नेहमी त्याचाला धरून असते."

राजाने आपले मैनब्रत भंग केल्यामुळे वेताळ नेहमीसारखी शंकायुक्त अदृश्य झाला व परत शाखवर जाऊन बसला.

(सुचिनाच्या रचनेवर आधारित)

जेव्हा देव म्हातारे झाले होते

दुर्वास ऋषी हे शीघ्रकोपी म्हणून प्रसिद्ध होते. जर ते कुणावर रागावले किंवा काही घटनेमुळे त्रासले, तर ते शाप देत असत. आणि त्यांची शापटी एवढी प्रखर होती की त्या शापातून कुसृचा कुठल्याही शाप्ती द्वारे मुक्तता मिळत नसे. स्वतः ऋषी सुद्धा त्यानान्तीत कांही करू शकत नसत, परंतु ते उःशाप देऊन त्याची तीव्रता कमी करू शकत. परंतु महत्वाची गोष्ट अशी की त्यांचे शाप शोधटी व्हादानच उरले.

आपण इतके वेशदेवादिक पाहता तो तरी हे सर्व देव एकाच वर्गात मोडत नाहीत. विष्णू, शिव, ब्रह्मा, हे महान देव आहेत. विष्णूंनी राम, कृष्णासारखे कितीतरी अवतार घेतले. परंतु

देवांचा असाही एक वर्ग होता जे आनंदी, दयाळू आणि शांतीशाली होते. विष्णू आणि त्याच्या अवतारांसारखा त्यांचा मानवजातीशी फारसा संबंध नसे. तरीखेखील त्यांनी मानवाला वेळोवेळी जरूर तेव्हा मदत केली होती. वर्षानुवर्षे ते दक्षसांशी मुद्द करीत आले. ते देवांचे आणि मानवांचे शत्रू होते. इंद्र या देवांचा राजा होता. ते देव कधीही मरत नसत. त्यांना अमरत्वाचे वरदान होते.

एकदा दुर्वासऋषी या देवांच्या प्रांतात आले. एका अप्सरेने त्यांचे आदरातिथ्य करून त्यांना फुलांचा हार अर्पण केला. हा हार अतिशय सुगंधित आणि सुंदर होता.

दुर्वासाना तो पुष्पहार आवडला, पण

ऋषींनी कोणत्याच गोष्टीचा मोह करणं योग्य नाही हे जाणून देवांचा राजा इंद्र याच्या दरबारी पोत्रेपर्यंत त्यांनी तो हार इंद्राला देण्याचे ठरवून ठाकले होते. आणि सग्या त्यांनी तो इंद्राला दिल्यावर इंद्राला फार आनंद झाला.

थोड्यावेळाने दुर्वास पुन्हा पृथ्वीवर परत जायला निघाले तेव्हा इंद्र त्यांना आपल्या महालाच्या द्वारापर्यंत पांचवायला आला. ऋषी गेल्यानंतर इंद्र जवळच उभ्या असलेल्या, आपले वाहन असलेल्या स्वर्गीय हत्ती ऐरावताकडे गेला. त्याला पाहून इंद्राला वाटले की याच्या गळ्यांत जर आपण हा पुष्पहार घातला, तर हा सुंदर व रुबावदार दिसेल. म्हणून त्याने ती सुंदर पुष्पहार ऐरावताच्या गळ्यांत घातला. ऐरावत पण खूष दिसू लागला. इंद्राने आपल्या सुंदर दिसणान्या

वाहनाचे कौतुक केले आणि तो आपल्या दरबारांत परत गेला.

थोड्याच वेळांत फुलांच्या सुगंधाने आकर्षित झालेल्या मधमाशांचा धवा हारावर येऊन बसला. यामुळे अरुबस्थ झालेल्या ऐरावताने मधमाशांपासून सूटका करून घेण्यासाठी तो हार तोडून टाकून दिला.

दुर्दाने दुर्वासाना ही गोष्ट सांगितली गेली. दुर्वासाना असं वाटलं की त्यांनी दिलेल्या भेटवस्तूची कदर न करता इंद्राने तो हार हत्तीला घातला आणि त्याने तो खेळांत तोडून टाकला. ऋषींना अपमान झाल्यासारखे वाटले.

“हे देवांनो, तुम्हाला तुमच्या चिरंताप्याचा गर्व आहे ना? कां तर, ते तुमच्या आयुष्यातून निघून जावो. तुम्ही मर्त्यांसारखे म्हातारे व्हात!”

त्यांच्या राजाच्या उद्धट बाणांमुळे दुर्वासांनी सर्व देवांना शाप दिला.

“महर्षी, हे आपण काय केलेत?” जवळ असलेले सर्व ऋषी त्यांना म्हणाले. संतापी दुर्वासांच्या वेष्टीत लक्षांत आले की त्यांच्या शापाप्रमाणे जर देव म्हणतारे, व निर्बल होऊन लागले, तर राक्षस या संघीचा फायदा घेऊन पृथ्वीचा ताबा घेतील. आणि त्यांच्या राज्यांत मानवाची सर्व प्रगती थांबेल. राक्षस दुष्ट आणि उद्धट आहेत. ते मनुष्याला ज्ञान आणि सत्य यांच्या शोधास कधीही स्वातंत्र्य देणार नाहीत.

“देवांनी क्षीरसागराच्या मंथनातून अवतारगारे अमृत प्राशन केले तर त्यांचे चित्तास्थि ते परत मिळवू शकतील.” दुर्वास चिंतित झालेल्या ऋषींना म्हणाले.

शापमुळे दुःखांत असलेल्या देवांना आरोग्याचे विकल्प दिसला. परंतु क्षीरसागराचे मंथन? ते कसे शक्य होणार? त्यासाठी राक्षसांची मदत हवी होती. राक्षसांनी अमृताचा कांही हिस्सा

आपल्याला मिळेल या आशेने मंथनात मदत करण्याची तयारी दाखविली. ही आणखी एक धोळीच गोष्ट आहे.

ऐरावताला त्याने पुष्कर तोंडल्यामुळे देवांना शाप भोगावा लागणार या गोष्टीचे फार दुःख आणि लाज वाटली. देवांना कसं तोंड दाखवणं म्हणून तो क्षीरसागरात तळाशी जाऊन बसला.

परंतु क्षीरसागराचे जलजखे मंथन होऊन लागले तसा इतर गोष्टींच्या बरोबर तोही बाहेर आला. परंतु जाता त्याचा रंग संपूर्ण पांढरपण झाला होता. क्षीरसागराच्या तळाशी राहिल्यामुळे त्याच्यात हा नवत झाला होता तेव्हापासून तो इंद्राचे वाहन म्हणून समजला जाऊ लागला.

यावेळी शालेच्या समुद्रमंथनातून अमृत बाहेर पडले व त्यांतला कांही भाग देवांना मिळाला. अमृतप्राशन केल्यानंतर देवांना आपले चित्तास्थि परत मिळाले. आणि हा अप्रत्यक्षामुळे झालेला गौतम सांवरता गेला.

- विंदुसार

जग ही एक रंगभूमी आहे

पी. वनकुमार,
वेङ्कट

अरुणा जातव,
राजन

राजकारणात सारे पुरुष निमूट बसले होते. मरुदनाडचा राजा महेंद्रवर्मन, त्याचा मुलगा विजयादित्य आणि मंत्री प्रसीवान हे तिथे होते. कारण महेंद्रवर्मन राजाला वाटत होते की युवराज विजयादित्याने आता राज्यक १२ महारांची जबाबदारी स्वीकारावी. पण राजपुत्राने आपल्या बडिवांची विनंती अखेरीस होती.

“पण तुला राजा होण्याची इच्छा का नाही?” महेंद्रवर्मनने विचारले.

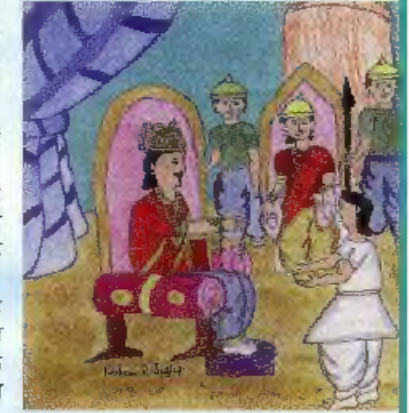
राजपुत्राने निर्मयपूर्ण म्हटले, “पिताश्री, मला राज्यकारभार चालवण्याच्या कुटुंब राजकारणात अडकण्याची काहीमात्र इच्छा नाही. मला एक मोठा नटवर्य होण्यात स्वारस्य आहे.”

राजा गप्प होता, “तुम्हाला तुमचे कर्तव्य टाळता येणार नाही. ह्या भूमीवर राज्य करणे हा क्षत्रियांचा धर्म आहे. नाट्यकलेची आवड तुम्हाला कशी काय आली आहे, ते कळत नाही.” मंत्री म्हणाला.

“जरी, नाट्यकला म्हणजे कल्पनेच्या जगात निहार असतो. सामंतावरून लोकांना आनंद द्यायचा ही

माझी महत्वाकांक्षा आहे. “कलेमगल आर्ट गॅलरी” तर्फे जी नाट्यकलेची कार्यशाळा होणार आहे त्यांत मी सहभागी होणार आहे. राज्य चालवण्याचा भार तुम्ही माझा धाकटा भाऊ जयंता त्याच्यावर कां सोपवत नाही?” विजयादित्याने विचारले.

त्यावर राजा महेंद्रवर्मन संतापून म्हणाला, “जरी हे राज्य चालवण्यासाठी तुला योग्य ते

शिक्षण दिलेले आहे. नाटकांत काम करायला आणि असा वेळ फुकट घालवणं तुला लाज वाटत नाही कां?” राजाचा रंग

व केशव याच्या अशाचाच जन्माती आला आहे. तेव्हा त्यानी कमळातल्या कालिकेला कावेरी रवीत सोडून यायला बायूदेवाला सांगितले. तेव्हा बायूदेवाना जयश्रीला कावेरी नदीत सोडून दिले.

दक्षिणेत गड्य करणाऱ्या एका राजाने त्या मुलीला आपल्या राजवाड्यात आणले व तिचा नामकरण उत्सव केला. तेव्हा आकाशवाणी झाली. "तिचे मत्व जयश्री ठेवण्यात यावे. तसे सर्वांनी ऐकले. जयश्री राजकुमारी बनून राजशाड्यात मोठे लोऊ लागली व तिन्ही लोकांत अत्यंत रूपवती व सद्दसी म्हणून ओळखली जाऊ लागली.

जयश्रीला महालात वेळ घालवण्यापेक्षा जंगलातले चुईसौंदर्य पहायला आवडत असे व हिडाचमिरायला आवडत असे.

शिव आणि केशव ह्यांच्या अंशानी झालेला एक किशोर एक दिवस गणपती व कार्तिकस्वामीना भेटायला कैलास पर्वतावर गेला. तेव्हा दोघेजण प्रमान गप्पा मारीत असताना दिसले. मानस सरावरान लक्ष्मी व पार्वती याच्यामून निर्माण झालेली व किशोर याला अनुरूप हांगारीच पत्नी निर्माण झाली आहे, राजाने असे म्हणून ते दोघे गप्प राहिले. तेव्हा त्या तरुणाला खूप आश्चर्य वाटले. त्यानी थोडे दिवस तेथेच वास्तव्य केले. परंतु तेव्हा तो तेशून फार निघाला. तेव्हा गणपतीने सांगितले - 'हे तरुण किशोरा आमच्या दोघापेक्षा तू क्याने मोठा आहेस. तेव्हा आपण असे ब्रह्मचारी राहणे चांगले वाटत नाही. तेव्हा लवकरच आपण विवाह करावा.'

त्यानंतर गणपती व कार्तिकस्वामीनी त्याचा आदर्शपूर्वक आचार मानून निरोप दिला.

एकदा स्वामी सिंहावर आरुढ होऊन मजने जंगलाने सिंढन फिरत होते. तोच त्याना धाबवण्याकरीता म्हणून कोणी तरी बाणसोडले व त्याच्या अवळचे ते जमिनीत धुसवे. स्वामीनी बाण जंथून आलेल्या दिशेकडे पाहिले. परंतु दुसऱ्याक्षणीच त्याचा राग नाहीसा झाला. धनुष्यबाण हाताने धरून मोठ्या दिमाखाने उभी असलेली जयश्री जयश्री त्याला दिसली. तिची दृष्टी त्याच्या दृष्टीत वितीत झाली व स्वामी अरुध्य झाले.

गणपतीने जयश्रीला स्वप्नात येऊन सांगितले होते. तेव्हापरसून ती त्याच्याच शोधाने जंगलात फिरत होती. भारदाच्या आदेशानुसार

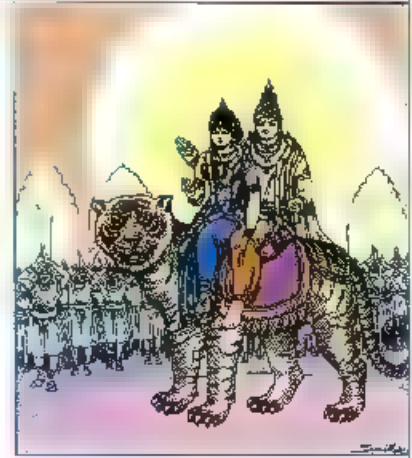
राजाने जयश्रीचे स्वपवर माडले. राजाच्या रूपाने इन्द्र व देवदेवता वेगळेवेगळे वेष करून विवाह स्यळी आले होते. परंतु स्वामीने एका सामान्य गिह्याच्या रूपात एकवाळे कुले घेऊन प्रवेश केला.

राजानी भिल्ल कुमार व त्याच्या कुत्र्याची भीक्षा केली व आपल्या बारांवर बराभ्यारस त्याना जागा दिली नाही. तेव्हा स्वामीनी सिंहाचा अवड पकडण्यासाठी कुत्र्याचे बोंड पारले व ते पाठीवर चढून बसले. दुसऱ्या क्षणीच त्या कुत्र्याचे सिंहात रूपांतर झाले. तेव्हा जयश्रीने स्वामीना भोंडारखले व तिनं बरमाळा त्याच्या गळ्यात घातली. स्वामीनी जयश्रीला सिंहावर बसवले. तेव्हा इतर सर्वराज देवता नाराज होऊन स्वामीच्यावर तुटून पडले. परंतु त्याना सर्वांना त्यानी पोषवून धरले.

स्वामीच्या बाणाच्या प्रहारानी सर्वजण धावतून झुकले. तिकडे रेंगावेरा पळू लागले. त्यानी दिव्यास्त्राचा प्रहार करण्यास सज्ज झाले. त्याच्यापुढे कोणाचा टिकाव जाणणे शक्य झाले नाही. इन्द्राचे कर्मायुध कुंचकाची निघाले. तेव्हा त्यानी आपले रूप धारण केले. पण सर्व देवदेवता हात जोडून त्याना शरण आल्या. लवानी क्षमा मागितली.

अश्या तऱ्हेने स्वामी व जयश्रीचा लग्न समारंभ सर्व देवदेवतांच्या समवेत वैभवाने, याटात झाला व स्वामी जयश्रीसह आपल्या निवासस्थानी परत जाण्यास निघाले.

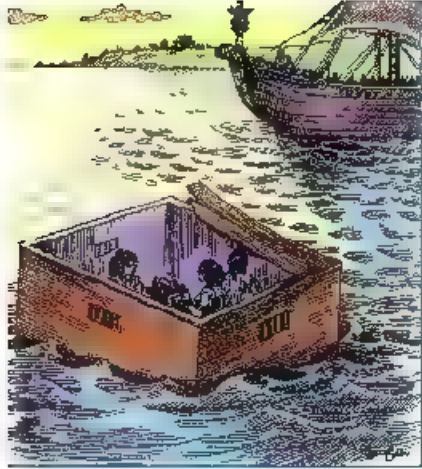
अेनायुगल आर्यावर्तामध्ये कोसल, केकय व वसुमित्र नावाचे राजे आपसात खूप प्रेमाने

रहान होते. त्याना प्रत्येकाना कोसलला कौसल्या, केकयला कैकयी व वसुमित्रला सुमित्रा नावाच्या कन्या होत्या. तिन्ही राजांच्या मनांत एकाच बेली एकच विचार निर्माण झाला की. उद्योध्येच्या राजा दशरथ ह्याच्याबरोबर आपल्या मुलीचा विवाह करून यात्रा बराभराने त्याच्या विचाराना समजली दिली.

तिन्ही राजानी जैमिनी मुनिच्या करवी मुलीच्या लग्नाचा मुहूर्त काढला. जैमिनी मुनीनी सांगितले - "मी जो लग्नाचा मुहूर्त निश्चित केला आहे, तो असा गणपतीला साक्षी बनवून ह्या मुलीचा विवाह दशरथ राजाबरोबर लावून घ्यावा. परंतु लग्नाच्या जाधी ह्या मुलीना राक्षसपणसून भय आहे. तिचीना काळजीपूर्वक सांभाळले पाहिजे.

तेव्हा राजानी त्या तिघी मुलींना एका जड

पेरीत सुरक्षित समजून ठेवते

तिकडे नरदमुनींनी रावणासुगळडं बाऊन रागांतले 'अर लकेश्वरा तिकडे दशरथ राजाचा विवाह होणार आहे, आणि दशरथाचा होणारा मुलगा तुझा नाश करेल'

त्यावर रावणाने तिन्ही राजकुमारींना फळवून आणण्यासाठी महोदर नावाच्या एका वनवान राक्षसाला पाठवले. महोदरनी त्या तिन्ही मुलीं एका जड पेटीत सुरक्षित ठेवल्या असल्याचा पत्ता काढला व त्याने ती पेटीच उचलली. तो जंगल आकाशमार्गांनी जात होता तेव्हा समुद्रावरून लगेचकडे आत असलेला अचानक त्याच्या पोटात अस्सल कलायंज आल्या त्या वेदने त्याच्या हातून ती मी समुद्रात पडली व समुद्राच्या

पेटी वेडीवाकडी होऊन वाहू लागली

बांध 'थळी' दशरथ राजा एका मारुत

नावेत बसून नगरात घात चालले. राने त्यात प्रवासात विलंब होणार म्हणून ते त्या शेंडीचा विचार करीत बसले. भुवनेश्वराच्या वेळीत ते नगराला पोहोचू शकणार नाहीत असा विचार करीत त्यांनी समुद्रात दुसरा पळविला तेव्हा नावाच्या जवळूनच एक वजनदार पेटी वहात येत असल्याचे दिसले. तेवढ्याच त्या पेटीचा धक्का पोटीला लागला व त्या पेटीचा हाकण 'थळलं मले व पेटीतील तीन राजकुमारी त्याच्या दृष्टीस पडल्या. त्यांनी दोरींची शिंदी करून त्यांना बोरीत चढवून घेतले. तेव्हा दशरथाला फळले की, तो त्या तीन मुलींशी लग्न करणार आहे त्याच ह्या मुली आहेत आणि जैमिनी मुनींनी सुद्धा लक्षात ठेवून घेतले की केला होता तेव्हा गणपतीने प्रत्यक्ष दर्शन देऊन 'या मुलींचा विवाह दशरथ राजाबरोबर लावून दिला व गणपती अदृश्य झाला. दशरथ राजा आपल्या तिन्ही गणध्यांसह आपल्या नगरात परत मिघाला

ह्या घटनेनंतर बऱ्याच दिवसांनी दशरथाला चार मुलगे झाले. त्याचा मठा मुलगा श्रीरामचंद्र कैकयीच्या लहामुलं सीता व लक्ष्मणाला दिले. चौदा वर्षे वनवासामुळे गंवा रावणाने सीतेला फळवून लक्ष्मण नेऊन ठेवले व रामाची हनुमान, सुग्रीव व इतर वानरसेनेसह लक्ष्मण चाल करून लवणाचा नाश केला व सीतेला पृथ्वी विमानात बसवून परत आणले. बिथे सत्तु बांधला त्या मुद्राकिन याव रामचंद्रांनी शक्तीची पूजा करून 'अयोध्या' परतण्याचा विचार केला

शिवाजीची प्रतिष्ठापन करण्या करिता

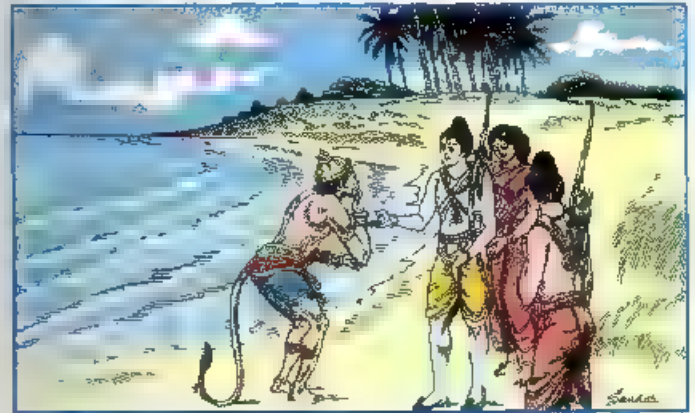
रामचंद्रांनी हनुमानाला कैलासला पाठवले. हनुमान वायुवेगाने कैलासाला पोहोचले. तेथील सर्वात मोठ्या लिंगाला पाहून त्यांनी ते उचलण्याकरिता हात लावला. परंतु कितीही प्रयत्न केला तरी लिंग काही बागचे हलले नाही. तेव्हा त्यांनी लहान लिंग उचलण्याचा प्रयत्न केला. परंतु छोटे लिंग सुद्धा हलू शकले नाही

तिकडे वेळ निवून चालली होती. हनुमान आपल्या असमर्थतेवरुन खीळवून गेला. तेव्हा एक व्हान मुलगा तेथे आला. त्याने विचारले, 'हे महाशया तू कोण आहेस? विवाधल तर हनुमानासारखाच दिसतो आहेस. पण तू हनुमान नाहीस'

'मी हनुमानच आहे. रामचंद्रांनी मला एक शिवांग आणण्याकरिता इकडे पाठवले आहे परंतु तू कोण आहेस?'

कोणीही लिंग उचलून घेऊन जाऊ नये. नये म्हणून मला त्या लिंगाच्या दक्षीने गेला आहे. बसवले आहे परंतु मी असे फक्त आहे की हनुमान शक्तीचाच असला आहे आणि तोच पंचमुखी आजनेय आहे. पण तू मी वाचतोड कुठे आहेस?'

तेव्हा हनुमानाने गरुड बराह, सिंह आणि भजन याची लोड जोडून पंचमुखी आजनेयाचे रूप धारण केले आणि आकाशपर्यंत गेला. पोहोचले अशा आवाजाने हनुमान त्या मूलाला म्हणाला "गजानना आता माझी वळ सपली आता पंचतीर्ही रूप तुम्हाला धारण करावे लागेल" तेव्हा गजाननांनी आपले विश्वरूप दर्शन दिले. त्या पंचमुखी गजाननांनी स्मरण करून हनुमान म्हणाला, 'महामान, तेव्हा तुम्ही लहान बालकाचे

चाण्या

49

सप्टेंबर २००३

रूप घंजल माझ्याकडं निघातान तेव्हाच मी भाषल्याला ओळखले होते. शिवलिंगाला आषण हसू दिलं नाहीत तेव्हा कृपा करून मला एक शिवलिंग अर्पण करा

त्यावर गणपती म्हणाला - "हनुमान तुझ्या पंचमुखी दर्शनकरनाच मी हे सर्व नाटक रचलं होतं तू शिवलिंगा अशावेच निर्माण झाला आहस तेव्हा तुला अहवणात मी काण? परंतु तू माझ्याजवळ मागिललं आहस म्हणून मी तुला देतो नुसत्याकरिता अतिविशेष असं लिंग मी अगोदरच निवडून देवले आहे ते तू घेऊन जा " असे म्हणतच त्यानी हनुमा- नाच्या ओंजळीत एक ज्योतिर्लिंग ठेवून दिलं

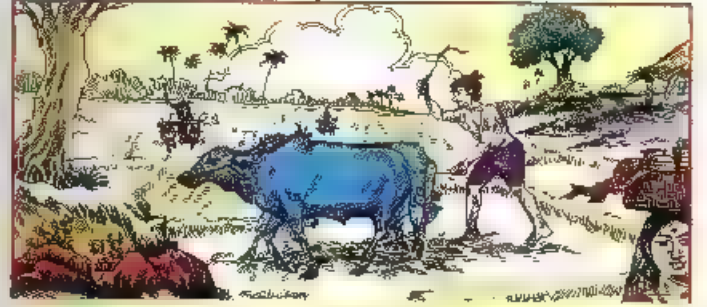
हनुमान लिंगाला सांभाळून घरेत उडत निघाला तोंपर्यंत वेळ निघून गेली होती तिचडं वेळच्या आधीच सीतादेवीने एक बाळूचे शिवलिंग तयार केले व पाण्याच्या अभिषेक करून रामचंद्र त्याची पूजा करावयास लागले तेव्हाचल हनुमानने लिंगासह प्रवेश केला ते पाहून हनुमानने आपल्या शोपटीनं गुंडाळून त्या

लिंगाचा नाश करण्यास आरंभ केला परंतु बाळूचे लिंग जसेच्या तसेच राहिले तेव्हा रामचंद्रानी हनुमानाला शांत करून सांगितले -

हनुमाना, बुद्धिमान लोकसुद्धा कधीनरी वसंरून जातल नंतर सर्व जणांप्रारा आहस नंघ्ना बाळूचेच असत म्हणून काय झाले शिवलिंगच हे ना जाणवतार? आणि ते नर शिवाचा अंशच आहे शिवरावसंर नमन करावला खंळायला, कोणाला आवडैर? तरी अजून कांहीं शिघडले नाही तू जेलिंग घेऊन माला आहस त्याचे बाळूचे रूपान्न करून त्याची प्रतिष्ठापना करून पूजा कर या चाले ? ता?

हनुमाननी जे आपल्याल्लोवर लिंग आणले होते, ते रामचंद्राच्या हातान देऊन स्वतःचे कान पकडले व बाळूच्या लिंगाला भक्तिपूर्वक हात जोडून नमस्कार केला

रामचंद्रानी हनुमाननी आणलेल्या लिंगाची रामचंद्रानी प्रतिष्ठापना केली व सीतेसह विधीपूर्वक त्याची पूजा केली ते नंतर सर्वजण पुष्पक विमानात असून भव्योध्वा नगरीला निघाले

भवानीचा अनुग्रह

भवानीपुरमधें बुक्क नांवाचा एक चोर राहात होला तो नहमी चोऱ्या करीत नस शेतीच्या कामाच्या दिवसात, जावणी-कापणीच्या काळात तो शेतावर घडुरी करीत असे जिथे काम पळेल तथ ना काम करीत होत त्यावे लय हातने जात आणि याला एक मुलगा होला अण्णत घरी गरी करतो ह त्या पत्नीला ठा शक होते परंतु ह नहसथ त्याच्या मुलाला पाक माहीत नव्हते

चाही करासला नियणऱ्यापूर्वी गावातल्या भवानीच्या मंदिरात बुक्क जाई व देवीची भांगमाचे प्रार्थना करीत असे "माने, मला नम्य आहे म्हणून शाज मी गरी कारण आहे त्या प्रकारें तू सर्वांच्याकडून मिळणारी भेटवस्तु स्वीकारतेस त्याभ्रमणार्थी तू माझी भेटवस्तुही स्वीकारा माझ्या आज्ञेच्या कराईतला चौथा हिस्सा मी तुला भेट म्हणून अजवर देत आले आहे एक माझा हिस्सा पण माझ्या पत्नीचा, एक माझ्या मुलासही, आणि

चौथा हिस्सा, माने, तुझ्यासाठी" मी तुला माझ्या कुटुंबातील एक सदस्य मानलो मला प्रायेण सफटानून तू शिवाच मी पकडता जाणार नाही आशं मी घरी म्हाबल्ल पत यईन इतकच तू सांभाळ

बुक्क प दिवस अशा रितीने खालत होत आपल्या हातून ते पाषाणरण टा न आहे बशी भिती त्याला मात्र कधीह वाटनी नाही

एक दिवस बुक्क इह्यांत चोरे कापला तेना त्याबठरी तिथे रामचावर वारिमेंती. बुरघेच्या जीवावाचले एक ा क मुरु हात बाळंदेवीचे पूर्वीचे नावही बुक्क होते हं ऐकून या बुक्क चारका अन्तुक्ता वायली त्याने सपूर्ण प्रयोग नीट लक्ष देऊन पाहिला चोर बुक्कचा बायिकी झाला पाणि त्याने रामाच्याची रचना केली याचे आपल्या बुक्कता फाच जाणचय वाटले त्याच्या ममान आले की नर मी चोरी करणं माळून दिले न माही अस पण माझ्या पत्नीचा, एक माझ्या मुलासही, आणि

- सुप्रिया -

“माते भवानी, आपची माझी अखेरची चोरी असेल, त्यानंतर मात्र मी पंजिजांजवळ विद्याभ्यास करीन आणि एक शत्रू विहीन. तेव्हा यावेळी मला जास्तीत जास्त माल मिळेल, एवढाच माझ्यावा अनुग्रह कर.” मनांतल्या मनांत त्याने देवीची प्रार्थना केली, पण यावेळेला मात्र तो चोरी करताना एकदल गेला. शिपायांनी त्याला शिक्षा देणाऱ्या अधिकाऱ्यांकडे नेले. त्या अधिकाऱ्यांनी त्याला तुरुंगाल राबवले.

बरेच दिवस बुद्ध धरो परत आला नाही, तेव्हा त्याची बायको घाबरीली. आपल्या नवऱ्याला फक्तडे तर नसेल ना अशी तिला भिती बघायला लागली. एके दिवशी सुवांस्ताच्यावेळी आपला मुलगा नारायण याला बरोबर ब्रेऊन ती भवानीदेवीच्या मंदिरात नेली, तिने देवीला सांगितले, “माते, माझा पती चोर आहे हे मला माहीत आहे, परंतु तो तुझा

भक्त आहे. श्रीमंत होण्यासाठी किंवा घर बांधण्यासाठी तो चोऱ्या करत नाही. आमची गरीबी आहे म्हणून त्याला चोरी करणे भाग पडते. माझ्या पतीला सुखरूप घरी परत येऊ दे.” असं विनवून ती रडायला लागली.

आईचे हे बोलणे ऐकून नारायण चकित झाला. आपला बाप एक चोर आहे हे समजल्यानंतर त्याला फार वाईट वाटते. त्याला हा धक्का सहन झाला नाही. तो आईच्याबरोबर घरी परत गेला नाही. मंदिराच्या मंडपातच तो बसून राहिला.

नारायणच्या मनांत विचार येत होता की भवानीदेवी आपल्या भक्तांचे रक्षण करते, तेव्हा त्याच्या पित्यालाही ती क्षमा करील व त्याला बांचवील, विचार करताकाता त्याला झोप लागली. झोपेत त्याला एक स्वप्न पडले, स्वप्नांत देवी भवानी एका सुवासिनीच्या रूपात त्याच्यासमोर आली आणि त्याला म्हणू लागली, “नारायण, आपल्या भक्तांचे रक्षण करता येत नाही, म्हणून नू भवानी देवीला बोध देतो आहेस का?”

तिचा प्रश्न ऐकून नारायण भेदरला, “नाही, नाही, माते, मी फक्त तिने कृपा करावी म्हणून प्रार्थना करायला आलो आहे.”

त्यावर त्या सुवासिनीने गंभीर स्वरात म्हटले, “मी सुवासिनीच्या वेषाला आले, तरी मू मला ओळखले आहेस. तुझ्या चिकाटीचे कौतुक केल्याशिवाय मला राहवत नाही. तुझ्या पित्याच्या मनांत वाल्मिकी होण्याची तीव्र इच्छा आहे, पण त्यांनी आपल्या मनांतल्या विकारांचा त्याग केलेला नाही. त्याच्या मनांत राग, द्वेष जसे आहेत तसे सोपवले आहेत. फुटुंग्याचा उदरनिर्वाह करण्यासाठी तो चोऱ्या करीत होता, तोपर्यंत मी त्याला माफ केले होते. पण वाल्मिकीसाखा मोठा माणूस

होण्याची इच्छा बाळगून जेव्हा त्याने चोरी केली तेव्हा तो पकडला गेला.”

“साते, आता माझ्या आईचा सांभाळ करणे ही माझी जबाबदारी आहे. पोट भरण्यासाठी वर्षभर मोलमजुरी करायची असली तरी काम शिल्लणार नाही. काही बारीक सारीक व्यापार मी करू शकेन, पण माझ्याजवळ भांडवल नाही.” त्याला पुढे काही बोलता येईना.

सुवासिनी विसेशाशी अली. नारायण जागा झाला आणि स्वतःशीच बोलू लागला, “मी किती भ्राम्यवान आहे. भवानीमातेला मी प्रत्यक्ष जरी फाडिलं नाही, तरी स्वप्नांत कां हेईना, तिने मला दर्शन दिलंय.” असं म्हणून तो उठणार तितक्यांत त्याला जवळच एक छोटं पैली दिसली. त्या पैलीत चांदीचे रुपये होते, ते पाहून नारायण विचारांत पडला.

“मी तर हे रुपये काही चोरलेले नाहीत, भवानीमातेने हे रुपये मला स्वतः दिलेले आहेत.” ती पैली उचलून ती तिथून निघांना आणि राजधानीला पोचला. बरीच खटपट केल्यानंतर त्याला राजाचे दर्शन शिल्लण्याची संधी लाभली. त्याने राजाला आपल्या पित्याबद्दल सर्व काही

सांगितले. त्याचबरोबर त्याला स्वप्नांत जे दिसले तेही त्याने सांगितले.

त्याची कहाणी ऐकून राजाला फार आश्चर्य वाटले, “अरे नारायण, तू इमानदार आहेस. म्हणूनच भवानीमातेने दिलेले धन घेऊन तू परत येई आताम्! दुसरा कुणी असला तर हे रुपये घेऊन फकाला असता. जरी तुझ्या पित्याला वाल्मिकी-सारखा मोठा होण्याची इच्छा असली, तरी त्यात त्याची काहीच चूक नाही. पण त्याच्यासाठी त्याने जो मार्ग स्वीकारला, तो चुकीचा होता. म्हणून भवानीमातेने एका तऱ्हेने त्याला शिक्षा दिली, आणि दुसऱ्या प्रकारे, त्याच्यावर आपला अनुग्रहही दाखवला.”

त्यानंतर राजाने शिपायांना बोलावले आणि बुद्धला तुरुंगातून सोडवून आणण्यास सांगितले. गिता व युव आनंददास राहातील याची राजाने आवश्यक ती व्यवस्था केली.

या प्रसंगातून राजानेही धडा शिकला. त्या दिवसापासून गुन्हेगारांचे परिवर्तन व्हावे म्हणून त्याने पुष्कळ प्रयत्न केले. नाईलाज असला तरच तो अपराध्यांना शिक्षा करायला लागला. परंतु त्याचबरोबर त्या अपराध्यांच्या कुटुंबियांच्या पालनपोषणाची व्यवस्था तो करू लागला.

कृतज्ञ-कृतघ्न

रत्नगिरीच्या जमिनदाराचा माळी हाप चातलधाने अचानक मृत्यू पावला. त्याच्या बायकोचे सांत्वन करण्यासाठी जमिनदार माळ्याच्या बरी गेला, त्याच्या बायकोला जमिनदार म्हणाला, "मला माहित आहे तुमच्यावर दुःखाचं आभाळ कोसळतंय. राजाच्या बाजी-माकरीचा सुखां मोठा प्रश्न तुमच्यापुढे असेल त्यासाठी तुम्हाला मदत करणं मला कर्तव्य आहे. तुमच्या मोठ्या मुलाबा मी माझ्याकडे नोकरीला ठेवीन, त्याच्या या कर्मांमुळे तुम्हाला उदरनिर्वाहासाठी श्रान्त होणार नाही."

त्यावर माळ्याची बायको म्हणाली, "मालक, राक्षा मोठा मुलगा अगदी समजुतदार आहे, तसेच खुप पतिव्रती देखील आहे. आवश्यकत अवघड परिस्थितीलाही तो सामना देऊ शकतो व कुठेही नोकरी मिळतल्याची त्याची लायकी आहे, पण माया दुयान मुलगा मोठ्या मुलासारखा

समजुतदारही नाही आणि परिश्रमीही नाही, म्हणून तुम्ही ही नोकरी कुपा करून घ्यावडाला था."

त्यावर जमिनदाराने मोठ्या मुलाचे मन व त्याची अनुमती विचारली. त्याने आईच्या सांगण्याचा सहर्ष स्वीकार केला. धाकट्याला जमिनदाराच्या इथे नोकरी मिळाली व त्याचे जीवन सुखानं जाऊ लागले.

मोठा मुलगा आता शेती सांभाळू लागला. वडिलांची दोन एकर जमीन होती पण ती नापीक होती. दिवस रात्र त्याच्यावर मेहनत करून त्याने ती सुपीक केली. त्यासाठी त्याने कर्ज घेतले व आंग्याची रीपे वाकली. खेळ्यांत तेल घालून तो त्यांची निराणगी करू लागला आणि तयकरच त्याच्या कर्जाना फळ मिळाले.

चार वर्षांनंतर आंग्याच्या वागा फळफळून आल्या. छिथक गर्द झाडांवर भरभरून लगेच उडवले. ते विकून त्याला थरपूर उत्पन्न वास्तव्य जागले. दोन

तीन वर्षांनी त्याने एक ठूमदार बंगला बांधला, धर घेतले.

रत्नगिरीत नोकरी करणाऱ्या धाकट्या मुलाला हे सर्व काळले. मोठ्या धाव्याची उन्नती त्याला सहन झाली नाही. त्याच्या निस्वार्थीपणामुळे व त्यागामुळे आपल्याला ही नोकरी मिळाली आहे हे सुख तो विसरला होता. कृतज्ञतेचा एक अंशही त्याच्यामध्ये नव्हता.

एक दिवस तो अकस्मात आपल्या गावी आला. आणि आईला म्हणाला, "आई, हे सगळं काय चातलंय? तुम्ही सर्वजण माझ्यावर अन्याय करायलाच पाहत आहात काय? वडलांच्या संपत्तीवर अस्मां दोघांचीही अधिकार आहे. पण याचा सगळा फायदा मोठ्या भावालाच का घेणुल? तुंच सांग, हे योग्य आहे का? तु.असे कसे होऊ दिलंस?"

तिता मोठ्या मुलाची बाजू घ्यायची होती पण तसे केल्याने धाकटा मुलगा नाराज होईल म्हणून ती गप्प बसली.

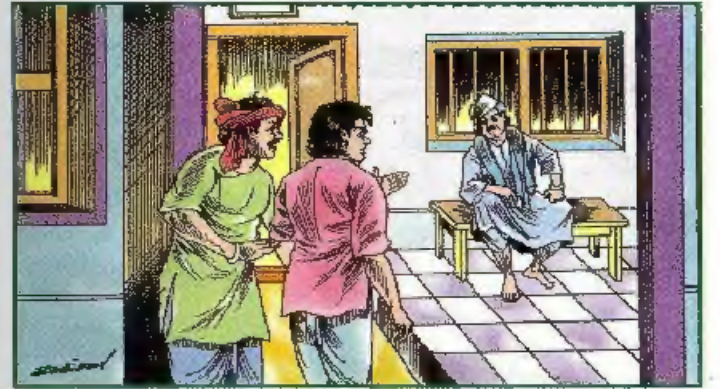
आईने घेतलेले मौज पाहून धाकटा गावात

सहणाऱ्या शरभकडे गेला. तो त्याचा लांबचा नानेवाईक होता. त्याला त्याने आपल्यावा हाणारा अन्याय सांगितला व त्याची मदत मागितली. शरभ आगलाऱ्या होता. त्याला कुलसर्गच्या धांड्यात मध्यस्थी करायला फार आवडत असे. होईत तितके दोघातले धांडण वाढवून त्यांतली रंगत बघण्यांत त्याला एक प्रकारचा आनंद मिळायचा. तसेच त्या दोघांच्या धांडणामुळे आपला फायदा कसा होईल हेही तो पाहत असे.

शरभने धाकट्याला न्हटले, "शरे बाबा, हे काही सोपं काम नाही झटपट बघाला! आपल्याला ग्रामाधिकार्यापशी ही तक्रार न्यावी लागेल."

ग्रामाधिकारी शरभचा चांगला मित्र होता. शिवाय तो अतिशय लांबचलाऊ होता. शरभच्या मध्यस्थीने न्याय धाकट्या भावाच्या बाजूनेच दिला गेला.

जेव्हा धाकट्याला एक एकर जमीन मिळाली तेव्हा तो विचारांत पडला की आता या जमिनीचे काय करावले? शेतीविषयी तर त्याला काहीच

माहिती नव्हती. कुर्पातरी भाणसं ठेंबून शेती करवावी असा त्याचा विचार होता. मिळालेली संधी सोडायची नाही असे समजून लंडन्यासारखा ठगू बसलेला शरभ पडकून म्हणाला, "अरे बोस्ता, कतली इतकी काळजी करतोयस? मी आहे ना मी सगळे सांभाळून घेईन. वर्षभरात जे काही उत्पन्न येईल ते अर्धे अर्धे वांटून देऊ."

आनंदाने धाकटावाने ती सर्व जबाबदारी शरभवर टाकली. आणि त्यानंतर कुसऱ्याच दिवशी तो रत्नगिरीला परतला.

आई हे सर्व सधपूर्वक पाहता होती. ग्रामाधिकारी व शरभभे मिळून केलेला हा कट तिला विलकुल आवडला नाही. मोठ्या मुलावर होणारा अन्याय तिला सतत झाला वाढी. आपल्या मोठ्या मुलाला घेऊन ती रत्नगिरीला गेली आणि आपला धाकटा मुलगा व शरभचौ तक्रार तिने जमिनदारा-जवळ केली.

जमिनदाराने दोघानाही आपल्या कचेरीत बोलावून घेतले. विनयाची न्याय करण्यासाठी व सत्याच्या वाजूने न्याय मिळवा म्हणून त्याने त्या दोघांना घमकावले. खरे कळल्यानंतर जमिनदाराला

धाकट्याचा अतिशय राग आला. तो त्याच्यावर तुटून पडला. "ओ कुतल्ल, ज्याने तुझ्यावर उपकार केले, तुझे चांगले होण्यासाठी स्वतः कष्ट स्वीकारून आरामचे जीवन त्याग केले असा नित्यार्थी भावाशी तू असा वागलास? हे लक्षातच घ्या. साधू लोक म्हणतात की खून करणाऱ्यापेक्षाही कुतल्ल भाणसं जास्त पापी असतात. माझ्या कचेरीत तुझ्यासारख्या अयोग्यांना स्थान नाही. मी तुला आताच्या आता नोकरीवरून काढून टाकतो. चालत हो आणि राहिलेले सगळे जीवन जेरी करण्यात घालव."

नंतर जमिनदाराने शरभ व ग्रामाधिकार्यांनाही भरपूर तामबले. त्यांना शिक्ष म्हणून भुईड वायला लावले. मोठ्या भाचाला तो म्हणाला, "तू चोर पोरयस करून नागीक जमीन सुपीक वेलीस. आता ही एक एकर जमीन तुझी आहे. तू नित्यार्थी आहेस, तुझ्या उदार मनाची मी कदर करतो, प्रशंसा करतो. तुला मी ग्रामाधिकारी म्हणून नेमतो आहे," नंतर जमिनदाराने आवश्यक ती कागदपत्रे न्याय केली.

अशा रीतीने चांगल्या भाचाला चांगले दिवस आले.

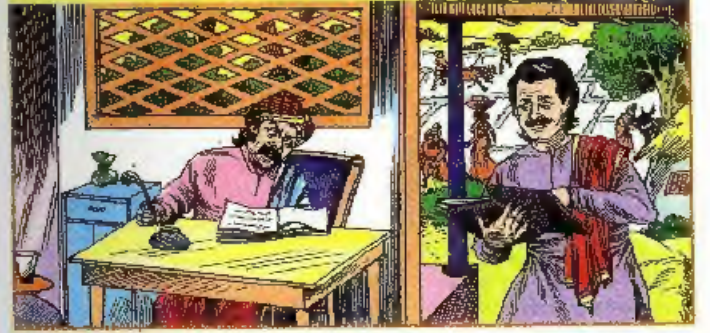

नव्हेंबर १९०२

56

चांदोबा

दोन नौकर

कोदंड जमीनदाराकडे नौकर होता. शेतात काग कळणाऱ्या मजुरांच्यावर तक्रार देण्याची त्याची जमानदारी होती. वारीकसारीक गोष्टीत तो आपला अधिकार त्या मजुरांवर गाजवत असे. जमिनदाराच्या आदेशाप्रमाणे रोज जे जे काम केले जाई, त्याची नोंद तो एका बहीत करत असे. कोदंडाच्यांतून एक दिवस ती बही जमीनदारासमोर दाखवली जाई.

काही दिवसांनंतर रतन नांवाचा एक नवा नौकर जमीनदाराकडे कामाला लागला. तो कोदंडाच्याबरोबर राही आणि मजुरांवर कामे सोंपवीत असे. त्या कामाची नोंद तोही एका बहीत लिहीत असे आणि आठवड्यांतून एक दिवस ती बही जमीनदाराला दाखवीत असे. एक दिवस कोदंडाने दुपारी सगळे बसितले ते तीन मजुरांच्याबरोबर एका झाडाखाली मजेंत वारु पीत बसला होता. त्याने याची नोंद आपल्या बहीत केली आणि रतनलाही ती नोंद दाखवली.

रतन गवावया करीत म्हणाला, "अरे कोदंडा, तू हे काय केले आहेस? बहीत तू ही गोष्ट लिहीलीस, ती जर जमीनदार साहेबांनी पाहिली तर ते मला नोकरीवरून काढून टाकतील ते माझ्यावर क्या कर, जे लिहील आहेस ते छोडून टाक. नाहीतर माझा सत्यानास झालाच म्हणून समज. मला दुसरी नोकरी देखील कुठे मिळायची नाही."

कोदंडाने त्याला सांगितलं, "हे पहा, मी आहे ग्रामाणिका कोणत्याही परिस्थितीत सत्य नपवून ठेवायचं हे मला आवडत नाही. मी मालकांना ही बही जाल दाखवीन. त्यांनाही कळू दे की तू दाखवला आहेस!"

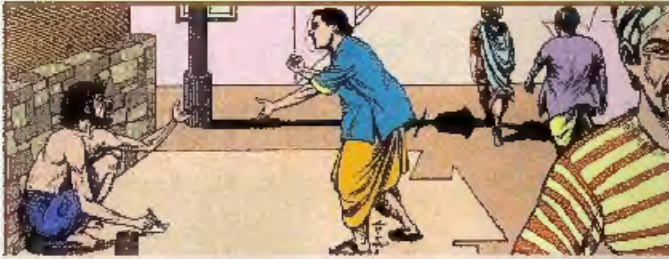
त्यानंतर रतनने आपल्या बहीत कांडीवरी मजकूर लिहीला आणि कोदंडाला दाखवला. त्याने लिहीलं होतं, "इतक्या दिवसांनंतर, आजच प्रथम मी पाहिलं की आज कोदंडाने दाखव्यायली नव्हती."

- भवानी प्रसाद

चांदोबा

57

नव्हेंबर १९०२

कुशाग्र बुद्धी

एका गांवात एक राजा होता. दरवर्षी तो एक विशेष सभा भरवत असे व त्या सभेला गांवातल्या हुशार, कुशाग्र बुद्धीच्या तरुणांना आमंत्रण देत असे.

राजाचा प्रधानमंत्री त्या तरुणांच्याबरोबर चर्चा करी, आणि त्यातल्या चतुर, तल्लूख बुद्धीच्या तरुणांना आपल्या दरबारात नियुक्त करत असे.

एकदा राजदरबारातल्या या चर्चेत गणपती गांवाच्या एका तरुणाने आपल्या कुशाग्रबुद्धीची झलक दाखवली.

प्रधानमंत्र्यांनी त्या चर्चेसाठी जमलेल्या युवकांना विचारले, "तुमच्यापैकी कुणीही हात असवेछा तुळा पाहिला आहे का?" यावर उत्तरदाखल गणपतीने म्हटले, "मी इकडे येत होतो, चालता एक भिकारी कावड आणि पेंत्सीव पैऊन वसला होता. मला पाहताच तो म्हणाला, 'बाबा, भिकाऱ्याला काहीतरी दान द्या.' मी

त्याला पैसे दिले, चढवून त्याने बागवाकर 'दोन' लिहीले. मी त्याला विचारले 'हे काय तू लिहीत आहेस?' भिकारी म्हणाला, 'हात असून जे तुले नाहीत त्यांची मोठाणी करतोय.' त्याच्या म्हणण्याचा अर्थ होता, की जे दान देत नाहीत ते हात असूनही तुले आहेत.

'असंच ठोळे असूनही आंधळे असू शकतात ना?' मंत्र्याने विचारले. त्यावर गणपतीने उत्तर दिले, 'अवश्य असू शकतात. एकदा मी एका शहरात गेलो होतो. तिथे एका घराला बाहेलून मोठे कुलूप लावले होते, पण आत बराच आवाज येत होता. मी मोठ्याने ओरडून विचारले, 'कोण आहे आत?' पण आंतून काहीच उत्तर आले नाही. मी लगेच शेजार प्राजारच्या लोकांना एकज केले, आत असलेला चोर पळून जाण्याच्या प्रयत्नात होता. सर्वांनी मिळून त्याला धरले.

त्या चोराने माझ्याकडे रगाने पडत म्हटले,

'तुझ्यासारखे ठोळे असून आंधळे नसलेले लोक खूप कमी आहेत. त्यामुळेच आजपर्यंत मी माझा बंदा व्यवस्थित करत आलो.' यावरून आपण समजले पाहिजे की घराला कुलूप असलेले पाहूनही आत कांही आवाज येत असल्यास तिकडे दुर्लक्ष करून जाणारे ठोळे असूनही आंधळेच म्हणावे लागतील.'

'जीभ असूनही मुका माणूस कोण असू शकतो?' मंत्र्याने विचारले.

गणपती म्हणाला, 'मी एकदा एका श्रीमंताकडे कर्ज घेतले. जेव्हा व्याजाविषयी विचारले तेव्हा तो मला म्हणाला, 'जीभ असूनही जे मुके आहेत, त्यांना प्रत्येक ह्यायाला एका महिन्याला चार आणे व्याजाप्रमाणे कर्ज देतो, जे असे नाहीत त्यांच्याकडून व्याज घेत नाही.' मी त्याला याचा अर्थ विचारला. त्याने सांगितले, जे नोक उधार घेऊन संपूर्ण मुदत संपेपर्यंत कर्जाचे पैसे न देता खोटेनाटे सांगून पैसे बांधवे टाळतात, आणि जे लोक खोटे सांगून कर्ज मागतात, ते जीभ असूनही मुके असतात.'

मंत्र्याने आणखी एक प्रश्न विचारला, 'न

सांगता जाणारी आणि न सांगता येणारी मृत्युशिवाय अन्य कुठलीही घटना आहे का?'

गणपतीने म्हटले, 'ताळण्य न सांगता निघून जाते, त्यामुळे नेहमी सावध राहिले पाहिजे. त्याचप्रमाणे नशिवावर विश्वास ठेवून आयुष्य वांधा जाणार नाही याची काळजी घेतली पाहिजे. या साऱ्या गोष्टी माझे आजोबा मला नेहमी योग्य तऱ्हेने सांगत असत.'

'या जाणांत अनेक वेळा मरणाऱ्यांमार्फत अमृत शक्तात कां?'

मंत्र्याने विचारले. त्यावर गणपती म्हणाला, 'या गांवात मी एका खट असलेल्या बाईला पाहिले. मी तिचा विचारले, 'कां तू अशी खटले आहेस?' तिने उत्तर दिले, 'माझी संबंध आचुष्य आला म्हणताच संपणार आहे. दोन वर्षांपूर्वी माझ्या शूवीर पुत्राला एकदाच मरण आले. पण नाश्र घाबरत नवरा दिवसांतून दहा वेळा मरतो.'

गणपतीच्या एकंदर सर्व प्रश्नांच्या उत्तराने मंत्री खूष झाला. त्याने राजाला गणपतीला दरबारात नोकरी देण्याविषयी सल्ला दिला आणि राजाने त्याला नोकरी दिली.

